

نام قرارداد: بی‌نام
سال قرارداد: ۱۱۷۹ خورشیدی
طرفین قرارداد: انگلستان و ایران

فتحعلی‌شاه قراردادی با مالکولم انگلیسی بست که ضمانت می‌کرد ایران در صورت جنگ افغانستان به هند به آن‌ها حمله کند و مانع اقامت و استقرار فرانسویان در ایران شود. به‌ازای آن انگلستان در صورت حمله افغانستان یا فرانسه به ایران توپخانه و استحکامات با وسایل لازم، خدمه و مأمور در اختیار ایران بگذارد. همچنین به کمپانی هند شرقی (مستعمره انگلستان) امتیازهای بازرگانی واگذار کرد. البته طرف انگلستانی در حمله روس به ایران کمک نکرد تا ایران به سراغ فرانسوی‌ها برود.

نام قرارداد: معاهده فینکشتاین
سال قرارداد: ۱۱۸۶ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و فرانسه

عهدنامه‌ای با نمایندگی میرزا محمد رضا قزوینی، سفیر ایران که به موجب آن فرانسه متعهد شد با ارسال اسلحه و کارشناس نظامی برای بیرون راندن روس‌ها از گرجستان و قفقاز به ایران کمک کند. در برابر ایران نیز متعهد شد که روابط خود را با انگلستان قطع کند و در جنگ فرانسه با انگلستان و روس، متحد فرانسه باشد. همچنین اگر ناپلئون بخواهد از ایران به هند که مستعمره انگلستان بود، لشکرکشی کند، کشورمان امکانات خود را برای عبور سپاهیان فرانسه در اختیار آن‌ها قرار دهد. البته فرانسوی‌ها هم بدعهدی کردند.

نام قرارداد: معاهده گلستان
سال قرارداد: ۱۱۹۲ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

ایران و روسیه پس از یک جنگ طولانی، با یکدیگر مذاکره صلح می‌کردند و این وسط انگلستان آتش‌بیار معرکه بود. این مذاکرات برخلاف میل عباس میرزا و با رضایت فتحعلی‌شاه شروع و منجر به تحمیل معاهده‌ای نگین شد. طبق این قرارداد شهرهای گرجستان، داغستان، باکو، دربند، شیوان، قره‌باغ، شکی، گنجه، موقان و طالش علیا از ایران جدا و به روسیه ضمیمه شد و حق داشتن نیروی دریایی در دریای خزر به این کشور واگذار شد.

نام قرارداد: معاهده تهران
سال قرارداد: ۱۱۹۳ خورشیدی
طرفین قرارداد: انگلستان و ایران

انگلستان برای عقب‌نماندن از قافله امتیازگیری، ایران را وادار به رضایت به این معاهده کرد. این قرارداد با هدف تعدیل سلطه سیاسی روسیه بر ایران منعقد شد.

نام قرارداد: عهدنامه ترکمنچای
سال قرارداد: ۱۲۰۶ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

رنج همیشگی ایران که به موجب آن نخجوان و ایروان از کشور جدا و به روسیه واگذار شد و مجرای رود ارس مرز دو کشور اعلام شد. طبق معاهده، روسیه می‌توانست در هر نقطه ایران صلاح بداند نمایندگی و کنسولی ایجاد کند و حق کشتی‌رانی خزر به این کشور واگذار شد. این معاهده، امتیازات فراوان اقتصادی مانند حق خرید و فروش مسکن اتباع روسی بدون حق ورود ایرانی‌ها به آن و عدم پرداخت عوارض گمرکی به آن‌ها می‌داد و حاکمیت ایران را با بندهایی مانند استفاده از قوانین روسیه برای حل اختلافات آن‌ها با ایرانی‌ها در کشورمان و حق قضاوت برای روسیه در موارد قتل و جنایت نقض کرد.

نام قرارداد: عهدنامه صلح پاریس
سال قرارداد: ۱۲۳۶ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

با وساطت و دخالت ناپلئون سوم، امپراتور فرانسه، عهدنامه صلح پاریس به امضا رسید تا بخش دیگری از خاک کشورمان را برای همیشه از آن جدا کند. به موجب این پیمان، هرات برای همیشه از ایران جدا شد و افغانستان هم به‌اسم استقلال از تحت‌تبعیت و حمایت شاهان ایران بیرون رفت و با این ترفند، انگلستان دروازه هند را به روی دولت روسیه بست.

نام قرارداد: امتیاز تأسیس تلگراف
سال قرارداد: ۱۲۴۲ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

با بستن این قرارداد، انگلستان به ارتباط مستقیم با مستعمره‌اش دست می‌یافت. قرارداد مربوط به عبور خطوط تلگراف هند و انگلستان در نتیجه تلاش‌های استوئیک، وزیر مختار انگلستان، به امضای ناصرالدین‌شاه رسید و انگلستان اجازه گرفت که خط تلگرافی اروپا به هندوستان را از ایران بگذراند.

نام قرارداد: امتیاز انحصاری بهره‌برداری از شیلات شمال
سال قرارداد: ۱۲۴۴ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

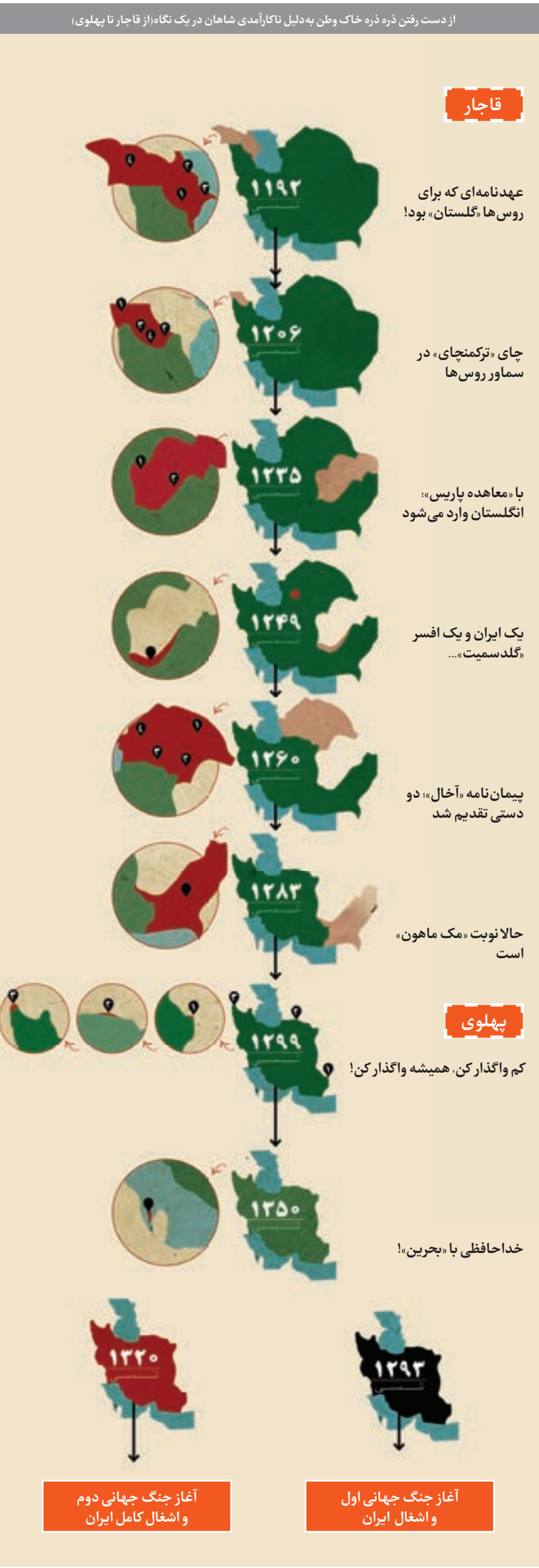

رکورددار تجزیه ایران، ناصرالدین شاه قاجار است که به‌تنهایی بیش از ۲ میلیون کیلومتر مربع از خاک ایران را تجزیه کرد.

درباره امتیازات سیاسی و اقتصادی فراوانی که خارجی‌ها در دوران مختلف از شاهان ایران گرفتند

رقابت چپاولگران!

سپیده نعیمه زینی‌اتاریخ می‌گوید در دوران قاجار و پهلوی هرگاه دولت‌های بیگانه به‌سوی ایران رهسپار شدند، بخشی از آن را به تاراج برده و راضی برگشته‌اند. به زمانه قاجار می‌رویم. جایی که حکومت طولانی قاجارها بنا را گذاشته بود به بستن عهدنامه‌های جورواجور و بخشش انواع امتیازات اقتصادی و سیاسی و حتی واگذاری بخش‌هایی از سرزمین برای راضی نگه داشتن بیگانگان. در این قراردادها خبری از موازنه سیاسی نبود و خارجی‌ها با اتکا به قدرت نظامی و نفوذ سیاسی خود از حاکمیت ایران امتیاز می‌گرفتند و ایران را به زیر یوغ خود می‌کشیدند و به تاراج می‌بردند. انگلیسی‌ها و روس‌ها با هم در این بزم غارت رقابت می‌کردند تا از امتیازگیری و باج‌خواهی جا نمانند. فرانسوی‌ها هم بهره خودشان را در مقاطعی از میهن ما برده‌اند تا اکنون موزه‌هایشان خالی نباشد. به همین صورت هرگاه یکی از رقبای استعماری، امتیازی از ایران می‌گرفت دیگری نیز به تکاپو می‌افتاد تا عقب نماند. در گزارش پیش‌رو نگاهی می‌اندازیم به امتیازدهی‌های شاهان قاجار و سپس دوره پهلوی که بسیاری معتقدند در این دوران خبری از این بذل و بخشش‌ها نیست، اما اسناد می‌گویند که مام میهن در این دوره تاریخی نیز از امتیازدهی به خارجی‌ها در امان نبوده است.

نام قرارداد: اجازه احداث سیم تلگراف
سال قرارداد: ۱۲۴۸ خورشیدی
طرفین قرارداد: روسیه و ایران

این امتیاز به یک تبعه روسی اعطا شد.

نام قرارداد: امتیاز رویتیر
سال قرارداد: ۱۲۵۱ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

با استفاده از این امتیاز ناصرالدین‌شاه بهره‌برداری از تمام معادن زیرزمینی از جمله نفت و زغال سنگ را به مدت ۷۰ سال به یک انگلیسی داد. امتیاز انحصاری ایجاد راه‌آهن و حق دریافت اراضی و مصالح موردنیاز را به رایگان از آن خود کرد و از عوارض گمرکی هم معاف شد. البته با دخالت روسیه این قرارداد هرگز به اجرا نرسید ولی ننگ آن بر امضاکنندگان ماند.

نام قرارداد: امتیاز احداث و بهره‌برداری از خط آهن جلفا-تبریز
سال قرارداد: ۱۲۵۲ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

این امتیاز برای اتصال راه‌آهن روسیه به ایران به این کشور اعطا شد.

نام قرارداد: تأسیس هسته نظامی قزاق
سال قرارداد: ۱۲۵۹ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

طبق این قرارداد روسیه نیروی نظامی و امنیتی ایران را کامل در اختیار می‌گرفت. رؤسای قزاق همه روسی بودند و با آزادی خواهان مبارزه می‌کردند و در سرکوب مبارزات مردمی مانند مشروطه دخالت داشتند.

نام قرارداد: پیمان‌نامه آخال
سال قرارداد: ۱۲۶۰ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

این معاهده میان وزیر امور خارجه ایران و وزیرمختار روسیه در ایران به امضا رسید و طبق آن ایران از ادعای خود نسبت به ترکستان و ماوراءالنهر صرف‌نظر می‌کرد و در مقابل، روسیه از تجاوز ترکمن‌ها به خاک ایران جلوگیری می‌کرد. با این توافق ایران ما کوچک‌تر شد.

نام قرارداد: تأسیس بانک شاهنشاهی
سال قرارداد: ۱۲۶۷ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

طبق این امتیازنامه تأسیس و اداره بانک شاهنشاهی ایران به مدت ۶۰ سال به بارون جولپوس رویتیر که یهودی و آلمانی‌تبار بود و تابعیت انگلستان را داشت واگذار شد. شاید بتوان گفت این قرارداد غرامتی بود که حکومت به رویتیر پرداخت کرد تا با تأسیس دو بانک شاهنشاهی و بعدها بانک صنایع و معادن در ایران از منافع آن بهره‌مند شود.

نام قرارداد: حق انحصاری کشتی‌رانی در کارون
سال قرارداد: ۱۲۶۷ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

انگلیسی‌ها برای اینکه حرف خود را به کرسی بنشانند و این امتیاز را بگیرند، ۵۰ سال تلاش کردند. طبق این معاهده امتیاز کشتی‌رانی در کارون به کمپانی برادران لنج واگذار شد تا نفوذ سیاسی انگلستان را در جنوب ایران بیشتر کند. همچنین از منافع اقتصادی آن برای حمل‌ونقل اجناس انگلیسی و هندی به شهرهای مرکزی ایران مانند بوشهر، شیراز و اصفهان بهره‌برد.

نام قرارداد: اعطای امتیاز شیلات به پسر رویتیر
سال قرارداد: ۱۲۶۸ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

احتمالاً دولت ایران همچنان در راستای به‌دست آوردن دل بارون جولپوس رویتیر که قراردادش لغو شده بود، این امتیاز را هم به پسر او اعطا کرد.

نام قرارداد: بانک استقراضی روس
سال قرارداد: ۱۲۷۰ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

پس از تأسیس بانک شاهی توسط انگلستان، روس‌ها هم خواستند از قافله امتیازگیری عقب نمانند و به بهانه الزام تأسیس بانک روسی برای قبول تقاضای قرض به دولت ایرانی امتیاز تأسیس این بانک را گرفتند. امتیاز بانک استقراضی به دو تبعه روسیه تزاری به نام‌های پولیاکف و رافالویچ به مدت ۷۵ سال واگذار شد.

نام قرارداد: امتیاز احداث خط شوسه بندرانزلی به قزوین
سال قرارداد: ۱۲۷۱ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

یک قرارداد ۹۹ ساله میان یک شرکت روسی و ایران بسته شد تا خط شوسه بین دو شهر ایران بکشند. راهی که بعدها نقش حساسی را برای نفوذ بیشتر روس‌ها در تهران ایفا کرد و تجارت آن‌ها را تا مرکز و جنوب ایران افزایش داد.

نام قرارداد: اکتشاف آثار عتیقه
سال قرارداد: ۱۲۷۶ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

طی این قرارداد امتیاز انحصاری اکتشاف آثار عتیقه در تمام خاک ایران به انگلیسی‌ها داده شد.

نام قرارداد: امتیاز کاوش برای آثار باستانی
سال قرارداد: ۱۲۷۶ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و فرانسه

خوان نعمت شاهان ایرانی برای فرانسوی‌ها هم پهن بود. آن‌ها با گرفتن این امتیاز حق کشف آثار باستانی را برای ابد در خاک ایران از مظفرالدین‌شاه گرفتند. آن‌ها آثار به دست آمده را در ۱۸۳ صندوق با خود به پاریس بردند و در سال ۱۲۸۰ خورشیدی در پاریس به نمایش گذاشتند. این اشیاء اکنون در موزه لوور پاریس نگهداری می‌شود.

نام قرارداد: امتیاز استخراج معادن قراجه‌داغ آذربایجان
سال قرارداد: ۱۲۷۷ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و روسیه

این امتیاز از طرف دولت ایران به یک شرکت روس به مدت ۷۰ سال داده شد.

نام قرارداد: داریسی
سال قرارداد: ۱۲۸۰ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

ویلیام ناکس داریسی در سال ۱۹۰۱ میلادی با دولت ایران این امتیازنامه را امضا کرد تا به اکتشاف و استخراج، حمل‌ونقل، پالایش و صدور نفت در تمام مملکت ایران بپردازد. مدت این قرارداد ۶۰ سال بود. هفت سال بعد در منطقه مسجد سلیمان یکی از چاه‌ها به نفت رسید تا منافع یکی از عظیم‌ترین منابع نفت خاورمیانه برای سال‌ها به انگلیسی‌ها برسد.

نام قرارداد: کاکس
سال قرارداد: ۱۲۹۸ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

طبق این معاهده استعماری، انگلستان تعهد می‌کرد تا به استقلال و تمامیت ایران احترام بگذارد و مستشاران انگلیسی را برای ادارات ایران تأمین کند و با کشورمان در زمینه‌احداث خطوط آهن و شبکه‌ارتباطی همکاری کند. همچنین به ماوام اعطا کند و در مقابلش انگلستان، زمام امور مالی، اقتصادی و ارتش ایران را در دست می‌گرفت و ارتش متحدالشکل زیر نظر فرماندهان انگلیسی تشکیل می‌شد. تعرفه گمرکی نیز در ظاهر برای حفظ منافع ایران و درحقیقت به سود بریتانیا تغییر می‌یافت.

نام قرارداد: قرارداد ۱۹۳۳
سال قرارداد: ۱۳۱۲ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

پس از لغو قرارداد داریسی، اودارد بنش به‌عنوان میانجی، دو طرف را ترغیب به مذاکرات مستقیم برای تدوین امتیازنامه‌ای جدید کرد که نتیجه آن قرارداد ۱۹۳۳ میلادی بود. مهم‌ترین ضرر این قرارداد، تمدید قرارداد داریسی بود. از سویی انگلستان در قرارداد ۱۹۳۳، امتیازات دیگری همچون حق بهره‌برداری از معادن، احداث راه‌آهن، بندر و وسایل ترابری را به‌طور کامل و بدون پرداخت وجهی به ایران به‌دست آورد. البته پیش از این نیز رضاشاه در سال ۱۳۱۰ منطقه آراتات کوچک را به ترکیه واگذار کرده بود.

نام قرارداد: جدایی بحرین از ایران
سال قرارداد: ۱۳۵۰ خورشیدی
طرفین قرارداد: ایران و انگلستان

ماجرای جدایی بحرین از ایران یک روایت طولانی از ناکارآمدی و بی‌عرضگی شاه‌های مختلف در دوره قاجار و پهلوی است. این جدایی به‌طور رسمی در سال ۱۳۵۰ خورشیدی به دست محمد رضا شاه و با دسیسه انگلستان و آمریکا اتفاق افتاد. این دو کشور تمام تلاش خود را کردند تا مانع از تسلط کامل ایران بر خلیج فارس شوند.

منابع:

تاریخ امتیازات در ایران: تألیف ابراهیم تیموری انگلیسیان در ایران. ترجمه غلامحسین صدری افشار عهدنامه‌های تاریخی. گردآوری وحید مازندرانی گذری بر امتیازات بی‌دربی انگلستان در عهد ناصری، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی و عملکرد ناصرالدین‌شاه در توسعه راه‌های ایران با تأکید بر بازخوانی و تحلیل سند امتیازنامه راه شوسه انزلی به قزوین، تألیف وزیران افضل، نوزاتی و جعفری

شهریار

SHAHIRANEWS.IR
۲۳ اسفند ۱۴۰۴
۲۳ بهمن ۱۴۴۷
شماره ۱۵

تاریخ و هویت